

УДК: 311.2:330.3

Вільчинська О.М.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики
Львівського національного університету
імені Івана Франка***Захарчук Л.Р.***магістрант
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено аналізу економічних ризиків підприємницької діяльності за допомогою статистичних методів та визначенню оптимальних напрямів розвитку підприємств досліджуваної області. Встановлено рівні ризиків підприємств відповідно до їх розмірів та видів економічної діяльності. Визначено локалізацію та концентрацію підприємств у Львівській області.

Ключові слова: підприємство, економічні ризики, асиметрія, ексцес, локалізація, концентрація, семіваріація.

Вильчинская О.Н., Захарчук Л.Р. ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКИХ РИСКОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ВО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена анализу экономических рисков предпринимательской деятельности с помощью статистических методов и определению оптимальных направлений развития предприятий исследуемой области. Установлены уровни рисков предприятий в соответствии с их размерами и видами экономической деятельности. Определены локализация и концентрация предприятий во Львовской области.

Ключевые слова: предприятие, экономические риски, асимметрия, эксцесс, локализация, концентрация, семивариация.

Vilchynska O.M., Zakharchuk L.R. RISK ASSESSMENT OF ENTERPRISES IN LVIV REGION

The article analyzes the economic risks of economic activities, using statistical techniques to determine optimal areas of enterprise development area of research. Established levels of risk depending on their size and economic activity. Determined localization and concentration of business in Lviv region.

Keywords: enterprise, economic risks, skewness, kurtosis, localization, concentration, half-dispersion.

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність характеризується не простими рішеннями, а обдуманими раціональними кроками, які підтвержені додатковим аналізом зовнішнього та внутрішнього середовища. До такого аналізу належить вивчення економічних ризиків.

Управління ризиками – це основний базисний принцип сучасних методів митного контролю, який дає можливість оптимально використовувати ресурси міністерства, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільняє більшість зовнішньоторгових операторів від надлишкового бюрократичного контролю [12]. Відчувається необхідність переходу від теоретичних досліджень управління ризиками до формування професійної діяльності, пов'язаних із підвищенням надійності, стабільності функціонування підприємств за досягнення ними бажаних результатів. Вітчизняна наукова та практична робота у вивченні ризиків підприємницької діяльності дещо відстає від сучасних тенденцій, що є за кордоном, хоча чимало підприємців намагаються працювати за аналогами іноземних колег.

Статистичне вивчення підприємницької діяльності важливе для отримання загального відображення поточних даних на регіональному ринку та ринку країни загалом, що забезпечить обізнаність підприємців і, відповідно, допоможе приймати правильні та логічні управлінські рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти підприємницької діяльності розкриваються у працях відомих науковців. У теорію ризику значний внесок зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як А. Альгін, який спробував пояснити об'єктивні причини виникнення ризиків, В. Буянов, В. Вітлінський, Л. Временко, П. Вер-

ченко, Л. Донець, що досліджували моделювання та управління економічним ризиком, В. Гранатуров, С. Ілляшенко, Т. Клебанова В. Лук'янова, Б. Койлі, В. Кочетков, А. Матвійчук, С. Наконечний, Б. Райзберг, Т. Райс, Л. Севідж, М. Терський, О. Устенко, М. Фрідмен, М. Хохлов, Г. Чернова, Й. Шумпетер, О. Ястремський, які зробили внесок у вивчення методів ризик-менеджменту в контексті управління ризиком, та ін. Вивченню проблем розвитку малого бізнесу присвячені дослідження З. Варналія, А. Хімченка, Л. Дмитриченко, Ю. Ткаченка та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Бачимо, що й досі є певні термінологічні розбіжності в трактуванні сутності економічного ризику, недостатньо досліджені методичні підходи до визначення впливу економічного ризику на інвестиційний клімат, поза увагою залишилися практичні аспекти управління економічним ризиком на мезо- та макrorівнях з урахуванням відповідної специфіки. Проаналізувавши наявні наукові праці, які стосуються аналізу, оцінки та врахування впливу економічних ризиків, ми робимо висновок, що існує потреба більш ретельно дослідити види економічного ризику з урахуванням сучасних економічних умов на мезо- та макrorівнях. Теоретична та практична важливість поставлених питань зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті полягає у розгляді різноманітних методів оцінки ризику, з'ясуванні їх недоліків та переваг та визначенні найбільш прийнятної методу для застосування на мезо- та макrorівнях, апробації на реальних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні, що пов'язані з оцінкою ризиків, наяв-

ний широкий вибір підходів як до самого поняття «ризик», так і до визначення методів їх кількісної оцінки. Щодо змістового поняття «ризик» можна виділити такі аспекти його трактування:

- можливість відхилення від передбачуваної мети [7, с. 10; 15];
- ймовірність (загроза) втрати ресурсів, недоотримання прибутків (доходів) або появи додаткових витрат [6, с. 7; 5; 9];
- діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності [1; 11; 17];
- стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу [15].

У цій роботі ми, погоджуючись із Л. Донець, уважатимемо, що підприємницький ризик – це ризик, що пов'язаний, насамперед, із вибором та ухваленням управлінського рішення на різних рівнях структури управління. Він також включає ризик повної чи часткової втрати майна чи грошового внеску, у тому числі ризик банкрутства, характерний для ринкових відносин [6, с. 28].

Більшість учених, які вивчають питання оцінки економічних ризиків на мезо- і макrorівнях, вважає, що кількісний аналіз ризиків є одним із важливих складників процесу підготовки раціональних рішень. Основою ж статистичного методу визначення меж ризику вважається теорія ймовірностей розподілу випадкових величин.

З урахуванням коливань імовірних результатів діяльності комерційних установ можна отримати статистичну оцінку ризику. На практиці застосовують для характеристики ступеня мінливості середньоквадратичне відхилення.

Вітчизняні дослідники дають точне пояснення показника варіації. Економічний зміст середньоквадратичного відхилення з погляду теорії ризиків полягає у тому, що воно виступає характеристикою конкретного ризику, яка показує максимально можливе коливання величини від її середньоочікуваного значення. Це дає змогу використовувати середньоква-

дратичне відхилення як показник ступеня ризику з погляду ймовірності його реалізації. При цьому чим більше величина середньоквадратичного відхилення, тим ризикованим є певне управлінське рішення та, відповідно, більш ризикований шлях розвитку підприємства [1, с. 129].

Для аналізу стану та розвитку підприємницької діяльності у Львівській області нами оцінено основні показники діяльності суб'єктів господарювання та відповідних ризиків у розрізі категорій підприємств (малі, середні, великі) за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Початково розраховано відносні показники оцінки економічного ризику для підприємств залежно від розміру підприємства на основі інформації про обсяг реалізації суб'єктів господарювання (табл. 1).

Із результатів розрахунків, представлених у табл. 1, можемо говорити, що найменший ризик характерний для середніх підприємств, найвищий – у малих та мікропідприємств. Відповідно до загальноприйнятої шкали для квадратичного коефіцієнта варіації, можна стверджувати, що ризики для великих та малих і мікропідприємств є помірними, а для середніх підприємств – низькими (рис. 1). Перевагою цього методу є простота математичних розрахунків, а явний недолік – необхідність великої кількості вихідних даних, оскільки чим більший масив вихідних даних, тим точніший розрахунок, що могло вплинути на міру ризику у групі великих підприємств. Даний статистичний метод дає змогу отримати найповнішу кількісну інформацію про рівень ризику, але не передбачає аналізу джерел походження ризику, тобто ігноруються певні складники ризику.

Отримані міри ризиків ми хочемо підтвердити за допомогою коефіцієнтів локалізації та концентрації. Визначення цих показників дало змогу отримати додаткові відомості. Можна зазначити, що менше 1% великих підприємств забезпечують реалізацію продукції на 33%, 4% середніх підприємств реалі-

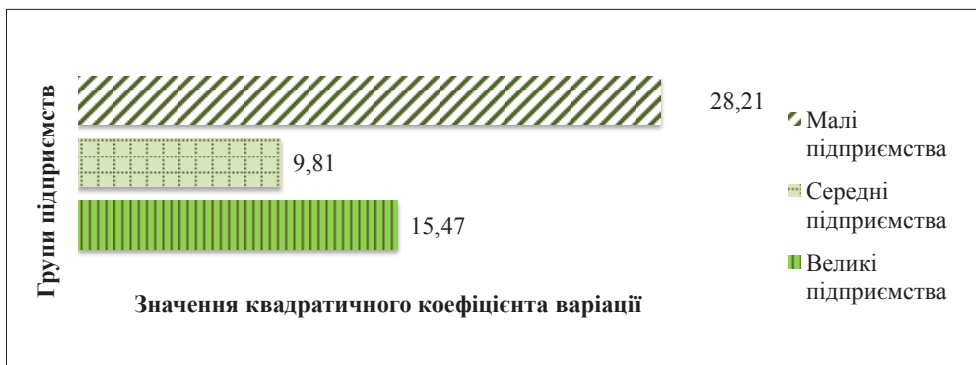

Рис. 1. Значення квадратичного коефіцієнта варіації за показником обсягу реалізованої продукції підприємств у Львівській області

Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Таблиця 1

Відносні показники оцінки економічного ризику

Група/ Показники	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства	
	Показники	Висновок	Показники	Висновок	Показники	Висновок
M(x)	47293,58	ризик середній	65663,5	ризик низький	30686,14	ризик середній
σ	7316,97		6440,99		8656,21	
V σ	15,47		9,81		28,21	

Джерело: обчислено на основі даних Головного управління статистики у Львівській області

зовують продукцію на 41%, 95% малих та мікропідприємств реалізують лише 26% продукції. Як результат, помітною є нерівномірність розподілу підприємств за розміром та обсягом реалізованої продукції у Львівській області. Коефіцієнт концентрації підтверджує висновки про нерівномірність розподілу сукупності. Таким чином, простежується високий рівень концентрації реалізованої продукції, у тому числі через локалізацію у великих та середніх підприємствах.

Такі результати після аналізу даних підтверджують попередні висновки про те, що діяльність підприємств середніх та великих за розміром є найбільш ефективною та менш ризиковою.

Для оцінки ризиків можна використовувати чимало методів. Актуальним вважається вивчення ймовірності настання тих чи інших явищ за допомогою моментів розподілу. Дослідження побудовано так, щоб можна було визначити рівень ризику підприємств Львівської області у розрізі видів економічної діяльності.

Автори підручника «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» удаю зазначають, що у разі асиметричного розподілу певних показників ефективності аналіз лише середньоквадратичного відхилення як міри ризику може бути недостатнім, особливо коли ці значення співпадають для кількох альтернативних об'єктів (проектів). У цьому разі слід аналізувати як показник ризику таку числову характеристику випадкової величини, як коефіцієнт асиметрії. У ситуації, коли аналіз певних показників ефективності об'єктів (проекту) показує, що ці показники мають майже однакові значення математичного сподівання, приблизно рівні їхні середньоквадратичні відхилення (і навіть семиква-

дратичні відхилення), а також є рівними значення коефіцієнтів асиметрії, то для порівняння ризиковості цих проектів можна скористатися коефіцієнтом ексцесу [10].

У табл. 2 наведено дані про діяльність підприємств за показниками, які характеризують обсяг реалізованої продукції за п'ять суміжних років.

За результатами розрахунків для наочного уявлення відповідні коефіцієнти зображено на рис. 2. Найбільш ризиковим видом економічної діяльності з чотирьох указаних можна вважати оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Серед видів економічної діяльності з найменшим ризиком є сільське, лісове та рибне господарство та промисловість за асиметрією та ексцесом відповідно (рис. 2).

Як бачимо, значення найбільш ризикових видів економічної діяльності співпали за двома показниками центральних моментів розподілу, а значення найменш ризикових дещо відрізняються, що в теорії економічних ризиків вважається можливим.

Оскільки в роботі використано моменти розподілу, для оцінювання узгодження емпіричного розподілу з нормальним доцільно здійснити за методом Н.А. Плохінського. Відомо, що першим етапом аналізу є обчислення показників моментів розподілу третього та четвертого порядків, другим – розрахунок середньоквадратичних похибок асиметрії та ексцесу, третій – оцінка міри істотності.

За даними суб'єктів господарювання у галузі сільського, лісового та рибного господарства, виявлено, що асиметрія правостороння середня та неістотна, підтвердженням цього є значення 0,720, що є меншим за 3; ексцес істотний. Через те, що асиметрія неістотна, а ексцес істотний, не можна говорити про

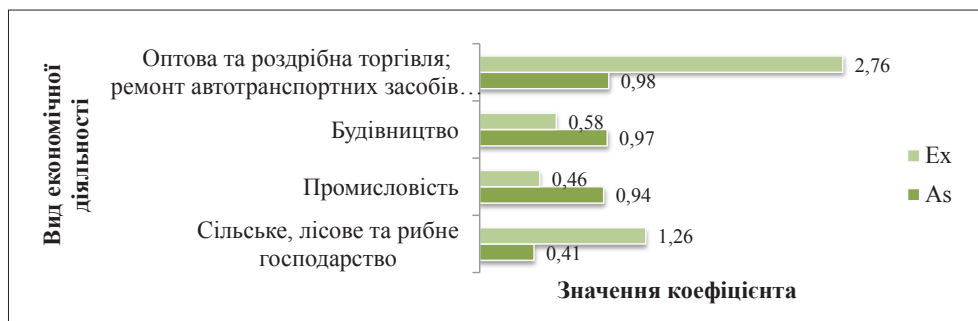

Рис. 2. Порівняння показників моментів розподілу за період 2011–2015 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Головного управління статистики у Львівській області

Таблиця 2

Показники обсягу реалізованої продукції та кількості суб'єктів господарювання для підприємств за видами економічної діяльності, млн. грн.

Роки	Сільське, лісове та рибне господарство		Промисловість		Будівництво		Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	
	Обсяг реалізованої продукції	Кількість суб'єктів, одиниць	Обсяг реалізованої продукції	Кількість суб'єктів, одиниць	Обсяг реалізованої продукції	Кількість суб'єктів, одиниць	Обсяг реалізованої продукції	Кількість суб'єктів, одиниць
2011	3288,3	1137,0	43657,4	2649,0	4157,0	1629,0	54406,5	4768,0
2012	4424,1	1231,0	48892,6	2497,0	4325,8	1701,0	54086,5	4976,0
2013	4906,9	1332,0	50390,5	2855,0	3850,0	1791,0	52605,7	5295,0
2014	7177,0	1330,0	55930,0	2757,0	5172,3	1751,0	55486,5	5207,0
2015	9 166,40	1 332	72 703,10	2 730	6 935,10	1 768	59 986,10	5 138
Разом	28962,7	6362,0	271573,6	13488,0	24440,2	8640,0	276571,3	25384,0

Джерело: сформовано на основі даних Головного управління статистики у Львівській області

нормальний закон розподілу. За інформацією про активність суб'єктів, що працюють у промисловості, асиметрія правостороння і значна, але неістотна; ексцес істотний. Щодо відповідності емпіричного розподілу нормальному закону розподілу, то емпіричний розподіл не має характеру нормального за таких підсумків про істотність асиметрії та ексцесу. За даними сфери будівництва, асиметрія правостороння і значна та неістотна; ексцес істотний. Відповідність емпіричного розподілу закону нормальному не підтверджено, оскільки асиметрія неістотна, а ексцес виявлено істотним. У галузі оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів дані представлені правосторонньою значною та істотною асиметрією та істотним ексцесом. Як результат, можемо стверджувати, що емпіричний розподіл не має характеру нормального.

Висновки. Підприємницька діяльність пов'язана з невизначеністю економічного середовища, що полягає у постійній зміні важливих економічних категорій, таких як попит і пропозиція на товари, засоби платежу, фактори виробництва, в обмеженості знань щодо умов підприємницької діяльності тощо. Значні ризики притаманні підприємцям-початківцям, які знаходяться на перших стадіях реалізації комерційних планів. Для початківців важливою є інформація не тільки про конкретне підприємство, а й у якому виді економічної діяльності варто починати працювати та якого розміру підприємство створювати.

Після виконаних досліджень із використанням статистичних методів визначено, що серед даних про підприємницьку діяльність, які використано в аналізі, немає таких, що супроводжуються високим ризиком. Переважно для підприємств Львівщини характерні помірні ризики. Найбільш сприятливим можна вважати середовище для розвитку у Львівській області середніх за розміром підприємств, оскільки ризики переважно визначено як низькі.

Також варто зазначити, що промисловість і сільське, лісове та рибне господарства – найменш ризикові види економічної діяльності, які можуть приносити стабільно високі прибутки у Львівській області. Промисловість стабільно зростатиме у разі збільшення капітальних інвестицій, а для сільського господарства доречним буде вітчизняне фінансування.

Отже, у Львівській області сформовано достатньо сприятливе економічне середовище для підприємців. Такі важливі методи аналізу для оцінки ризиків допоможуть у вирішенні важливих та суперечливих питань у бізнес-середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Багрова І.В. Основні аспекти визначення поняття ризику в забезпеченні надійності інвестиційних проектів / І.В. Багрова, Т.С. Яровенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvngu/2010_4/Bagrova.pdf.
2. Буянов В.П. Управление рисками (рискология) / В.П. Буянов, К.А. Кирсанов, Л.А. Михайлов. – М. : Экзамен, 2002. – 384 с.
3. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Вплив економічних ризиків на конкурентоспроможність підприємств будівельної галузі / А.Г. Куковський, В.А. Познаховський, В.П. Кизима // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. – 2016. – Вип. 2. – С. 125–132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgr_ekon_2016_2_15.
5. Грабовый П.Г. Риски в современном бизнесе / П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавец [и др.]. – М. : Аланс, 1994. – 237 с.
6. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : [навч. посіб.] / Л.І. Донець. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
7. Ілляшенко С.М. Економічний ризик : [навч. посіб.] / С.М. Ілляшенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
8. Клебанова Т.С. Теория экономического риска : [учеб. пособ.] / Т.С. Клебанова, Е.В. Раевнева. – Харьков : ИНЖЭК, 2003. – 156 с.
9. Кошель А.О. Поняття ризику та його види при використанні земельних ресурсів у ринкових умовах / А.О. Кошель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vidau/APK/2010_1/files/10kalimc.pdf.
10. Логвінова О.П. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : [навч. посіб.] / О.П. Логвінова, І.М. Семененко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com>.
11. Лук'янова В.В. Оцінка агрегованого ризику діяльності підприємства / В.В. Лук'янова // Фінанси України. – 2004. – № 10. – С. 10–18.
12. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (редакція на 26 червня 1999 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
13. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Половкин П. Предпринимательские риски и управление ими (теоретико-методологический и организационный аспекты) / П. Половкин, А. Зозолук // Российский экономический журнал. – 1997. – № 9. – С. 73–74.
16. Сенейко Ю.В. Сучасні підходи до трактування категорії «ризик» / Ю.В. Сенейко // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 206–211.
17. Христиановський В.В. Экономический риск и методы его измерения / В.В. Христиановський, Ю.Н. Полшков, В.П. Щербина. – Донецк : ДонГУ, 1999. – 250 с.